

ABBAS SƏHHƏT VƏ UŞAQ ƏDƏBİYYATI

Cəmilə Oruc qızı Məhərrəmov

ADPU

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
meherremovacemile49@gmail.com

Xülasə

XX əsr Azərbaycan poeziyasının inkişaf mərhələsində xidməti olan Abbasqulu Əliabbas oğlu Mehdizadə (Abbas Səhhət) romanizm cərəyanına mənsub olsa da, realist yaradıcılığa meyl göstərmiş görkəmli sənətkarlarımızdan olmuşdur.

Şairin romantik qəhrəmanlarının keçmiş, bu gün gələcək haqqındakı düşüncələrini birləşdirən, ümumiləşdirən mövzu “Vətən” mövzusuudur. Vətənin taleyi, vəziyyəti onun kədərini səbəbini, ümidinin mənasını müəyyən edir. Ən uca məhəbbət vətən məhəbbətidir! deyir.

Açar sözlər: həkim, jurnalist, müəllim, yazıçı, tənqidçi.

ABBAS SAHHAT AND CHILDREN'S LITERATURE

Abstract

Mehdizadeh (Abbas Sahhat), son of Abbasgulu Aliabbas, who contributed to the development of Azerbaijani poetry in the 20th century, is one of our leading artists who tends towards realistic creativity, although he belongs to the Romanism movement.

"Homeland" is the subject that unites and summarizes the thoughts of the poet's romantic heroes about the past and the future today. The fate and situation of the homeland determine the reason for its sadness and the meaning of its hope. The greatest love is the love of the country! says.

Key words: doctor, journalist, teacher, writer, critic.

1900-cu ildə Tehran Universitetinin tibb fakültəsini bitirən və rus, ərəb, fars, fransız dillərini mükəmməl bilən gənc şair Abbas Əliabbas oğlu (Abbas Səhhət) 1901-ci il Şamaxıda həkimlik etməklə yanaşı məktəblərdə Azərbaycan dilindən dərs deməyə başlayır.

1908-1912-ci illərdə “Əhmədin qeyrəti” poemasını “Müsəlman ürəfaları”, “Özlərini sevənlər”, “Alim nümaları”, “Yay səhəri”, “Əkinçi nəğməsi” kimi əsərlərini qələmə almaqla yaradıcılığında realizmin oyanmasını göstərir. Bunlara səbəb şairin dövrün cəmiyyət hadisələrini daha dərinlən dərk etməsi olmuşdur. Şairin qərb və rus ədəbiyyatına meyli olması, “Molla Nəsrəddin” jurnalına, Sabir realizminə verdiyi qiymətdə də aydın göstərilir.

Abbas Səhhət yaradıcılığında Nizami, Hafiz, Sədi kimi şairlərin böyük təsiri görünür. Abbas Səhhət yaradıcılığının bir hissəsini uşaqlar üçün yazdığı əsərlər təşkil edir. Çünki bu illərdə M.Ə.Sabir, A.Şaiq, S.S.Axundov və başqaları xalqı gələcəyini, yeni nəslin formalaşmasında gördükləri üçün bədii yaradıcılığı prosesin mənbəyi hesab edir, müxtəlif janrda yazıb yaradırdılar. Abbas Səhhətdə xalq ədəbiyyatının gücünü, onun uşaq qəlbinə rahatlıqla əl almaq qüdrətini dərk edir və başa düşürdü ki, təbiət və cəmiyyət hadisələri haqqında balaca oxuculara məlumat vermək olduqca vacibdir. Uşaqlar üçün rəsmi, quru mücərrəd ifadəli şeir yox məzəli maraqlı və tərbiyəvi əsərlər yaratmaq daha vacibdir. Şairin kiçik yaşlı uşaqlar üçün yazdığı əsərlərində tərbiyəvi məsələlər əsas yer tutur. Müəllim, şair şeirlərində balaca oxucularına ətraflı məlumat, yaş xüsusiyyətinə uyğun bilik verməyə çalışır. Şeirlərindəki ifadələr obrazlı, dili sadə və anlaşılandır. Nəticədə, uşaqlar poetik misraları sevgi ilə qarşılayır və maraqla oxuyurlar:

Cücələrim birər-birər,
Suyu görüb yavuş gələr
İçər, gedər eşələnər.
Yeyər içər cücələrim,
Doyub qaçar cücələrim.

Cücələrım lümək-lümək,
Qanadları gödək-gödək,
Yem axtarar, tapar yemək,
Yeyər, içər cücələrım,
Doyub qaçar cücələrım. (1, səh.158)

Abbas səhhət ciddi mətləbləri çatdırmaq üçün uşaqların maraq dünyasına uyğun mövzulara müraciət etmişdir.

Şairin “Dəbistan”, “Məktəb jurnallarında”, “Türk əlifbası”, “İkinci il”, “Yeni məktəb” və “Gülzar” adlı dərsliklərdə dərc olunmuş bir çox əsərləri diqqəti cəlb edir.

Kiçik yaşlı uşaqlar üçün qələmə aldığı “Quşlar”, “İlk bahar”, “Bağça”, “İki dana”, “Yaz”, “Ana və bala” və sair şeirləri uzun illər ötsə də, tərbiyəvi əhəmiyyətini itirməmiş, gənc nəslin bədii və mənəvi əxlaq cəhətdən formalaşmasında müsbət rol oynamışdır.

O gün ki, fəsli yaz olur,
Gecə, gündüz tarac olur
Havanın artır istisi,
Daha soyuqluq az olur.
Əriz dağın, çölün qarı,
Axar dərələrə sarı.
Gürultu ilə sel gələr,
Salar sədaya çayları. (11)

A.Səhhətin on beş il müəllimlik fəaliyyəti onun uşaq ədəbi yaradıcılığına böyük imkanlar açmış və onların təlim-tərbiyəsinə müsbət təsir göstərmək məqsədilə, Firdövsül-ətfal, yax cocuqlar bağçası” (1907), “küçə uşağı” (1909), “Məktəb şagirdi” (1912), “Bir məktəbdə imtahan” (1913) və sair kimi şeirlər yazmışdır.

Uşaqlar üçün yazdığı əsərlər arasında təmsillər A.Səhhət yaradıcılığında xüsusi yer tutur. O bir sənətkar kimi janrın imkanlarından məharətlə istifadə edərək, dövrünün eyiblərini, cəmiyyətdəki nöqsanları uşaqlara göstərir, allerqorik obrazları qarşı-qarşıya qoyur, tərbiyədən uzaq əxlaq normaları ifşa edir:

Getmişdi bir cüt dana,
Otlamağa bir yana.
Naxırdan ayrıldılar,
Bir dərədə qaldılar.
Axşam olanda biri,
İstədi dönsün geri,
Yoldaşın dümsüklədi,
Bu cür ona söylədi:
-Ay dana, dana, dur gedək
Qarnını doldur gedək,
Yoldaşı verdi cavab:
-Etmə, canım, iztirab,
Tələsmə çox ertədir.
Eşitdikdə bu sözü
Kəndə qayıtdı özü.
O birisi orda yatdı
Qurd da gəlib dağıtdı.
Yoldaşı gəldi səhər,
Ta ondan tutsun xəbər.
Gördü ki o can verir.

Rəhmi gəlib dindirir:
-Ay dana, dana dartadır,
-Dindirmə, dərdim ortadır.
-Mən sənə dedim gəl gedək,
Sən niyə dedin ertədir? (7, səh. 218)

Süjetli şeirlərin tərbiyəvi əhəmiyyəti, yaş xüsusiyyətindən asılı olmayaraq bütün uşaqlar üçün belə sonluqla bitməsi onları kədərləndirmir, əksinə güldürür və düşünməyə vadar edir.

Tülkü gəzəndə yıxılıb nagəhan,
Bir quyuya düşmüş idi bir zaman.
Torpağa sürtmüşdü üzün, həm gözün,
Qurtara bilməzdi ölümdən özün.
Düşdü qəzadan ora qurdun yolu,
Baxdı ki, görsün quyu boşdur, dolu.
Tülkü onu gördü, salam eylədi,
Ağladı, yalvardı, belə söylədi:
– Qurd lələ, səndən edirəm iltimas,
Sən məni bu təhlükədən qıl xilas.
Qurd dedi: – Çox-çox yanıram halına,
Xatirim aşıftadır əhvalına.
Bilmirəm axşam edəcəksən necə?
Sübh açacaqsan nə sayaq bu gecə?
Tülkü dedi: – Çox sağ ol, ey qurd lələ,
Boş danışığından nə yetər hasilə?
Sən belə hərgah mənə qəmoxar isən,
Halıma rəhmin gəlib ağlar isən,
Bir qədər ip tap mənə qıl iltifat,
Ver mənə bir növ ilə burdan nicat.
Yoxsa ki etməz quru söz iktifa,
İş gərək olsun, nə əbəs iddia. (1, səh.258)

A.Səhhətin tərcüməçilik fəaliyyəti xüsusi ilə qeyd olunmalıdır. O, bu sahədə yeni bir məktəb yaratmış, Azərbaycan şeirinə yeni üslub, təmiz nəfəs, aydın bədii dil bəxş etməklə bərabər, bütün bədii tərcümələrini orijinal səviyyəsinə yüksəldə bilmişdir. Akademik Kamal iyirmi beşdən çox rus yazıçısının əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə etmiş bu şairin “Məğrib günəşləri” adlı tərcümə toplusunun buraxılışını Azərbaycan mədəni bir hadisə kimi qiymətləndirirdi.

A.Səhhət yaradıcılığının ilk dövrlərində lirik şeirlər, qəzəllər yazmışdır. O əsrin əvvəllərində Azərbaycan ictimai-siyasi həyatının mürəkkəbliyi mübarizələrinin kəskinliyi, cərəyanların çoxluğu bir zamanda “Təzə şeir necə olmalıdır” sualına düzgün cavab verən sənətkarlardan biri olmuşdur. O Abdulla Şaiqin “Vətən” şeirinə cavab olaraq göndərdiyi mənzum məktubunda, vətən mövzusunə münasibətini poetik dillə şərh edir:

Mən verəni canım kimi sevirəm,
Ruhum, ətim, qanım kimi sevirəm.

Abbas Səhhət özü qeyd edirdi ki, Qərb ədəbiyyatını tərcümə etməkdə məqsədim xalqımı bu əsərlərlə tanış etmək olmuşdur, ona görə ki, şairlərimiz onlara nəzirə yazmaqla gözəl əsərlər yaratsınlar, bununla da milli ədəbiyyatımız daha çox inkişaf etmiş olsun.

İ.Krıllovun “Fil və alabaş”, “Sazandalar”, “Qaraquş və arı”, “Zəhmətkeş ayı”, “Balıq, ördək və xərcəng”, “Qurd və quzu” (1909), A.Puşkinin “Qış” (1911), M.Lermontovun “Üç xurma ağacı”, “Vətən” (1912), V.Hüqonun “Yatmış uşaq” (1909), İ.S.Nikitinin “Uşaqlıq xatirəsi” (1911), S.Y.Nadsonun “İstiqbal bizimdir” (1912) və sair əsərləri tərcümə etməklə görməli bir sənətkar olduğunu sübut etmişdir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Abbas Səhhət. "Seçilmiş əsərləri". Lider nəşriyyatı. Bakı: 2005. - 453 s.
2. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 3 cildə, II cild. "*Azərbaycan* SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı", Bakı: 1960, 820 s.
3. Bəktəşi İ. XX əsr uşaq mətbuatında ədəbiyyat. Bakı: 1965, 91 s.
4. Fərhadov F., Hacıyeva A. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı tarixi. Bakı, 1986. - 109 s.
5. Məmmədov Ə. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı: Elm, 1977. - 160 s.
6. Mir Cəlil, Hüseynov F. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı: Maarif, 1974. -391 s.
7. Səhhət A. Əsərləri 2 cildə. Bakı: Azərnəşr, 1975. - 314 s.
8. Səhhət A. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Azərnəşr., 1950. 384 s.
9. Talıbzadə K. Abbas Səhhət. Bakı: 1955, 195 s.
10. Talıbzadə K. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə, I cild. ("Abbas Səhhət"). Bakı: 1991, 392 s.
11. Uşaq Bilik Portalı.- <https://portal.azertag.az/az>